

بیمه

از دیدگاه شریعت اسلام

مؤلف:

دکتر سالم افسری

استادیار دانشگاه کردستان

انتشارات کردستان

سنندج

www.ketab.ir

افسری، سالم، ۱۳۵۲-	:	سرشناسه
بیمه از دیدگاه اسلام / مولف سالم افسری.	:	عنوان و نام پدیدآور
سنندج: کردستان، ۱۳۹۰.	:	مشخصات نشر
۲۱۶ص.	:	مشخصات ظاهری
978-964-980-084-4	:	شابک
قیپا	:	وضعیت فهرست نویسی
کتابنامه به صورت زیرنویس.	:	یادداشت
بیمه -- جنبه های مذهبی -- اسلام	:	موضوع
بیمه -- ایران	:	موضوع
۱۳۸۹ ۶۷ الف ب/۶/۱۹۸BP	:	رده بندی کنگره
۳۷۲/۳۹۷	:	رده بندی دیویی
۳۲۶۵۵۰۲	:	شماره کتابشناسی ملی

تمام حقوق مادی و معنوی این کتاب محفوظ و مخصوص

انتشارات کردستان (سنندج) است

و هرگونه تجدید چاپ یا استفاده‌ی الکترونیکی و دیجیتالی از آن، بدون اطلاع و اجازه‌ی ناشر، ممنوع و خلاف اصول شرعی و اخلاقی و قابل پیگرد قانونی است.

انتشارات کردستان

Kurdistan Publication

سنندج - پاساژ عزتی - تلفن: ۲۲۶۵۳۸۲

بیمه از دیدگاه شریعت اسلام

بیمه از دیدگاه شریعت اسلام	✓ نام کتاب:
دکتر سالم افسری	✓ مؤلف:
عثمان نقشبندی	✓ ویراستار:
اول ۱۳۹۰	✓ نوبت چاپ:
جلد ۳۰۰۰	✓ تیراژ:
۲۱۶ صفحه‌ی رقعی	✓ تعداد صفحه و قطع:
انتشارات کردستان	✓ ناشر:

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۰-۰۸۴-۴

ISBN: 978 - 964 - 980 - 084 - 4

قیمت:

۳۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه:	۱۳
• بخش اول: کلیات	۱۷
✓ فصل اول: سیر تاریخی بیمه و انواع آن	۱۸
مبحث اول: تاریخچه بیمه و مفهوم لغوی و اصطلاحی آن	۱۸
تاریخچه بیمه اجتماعی	۲۲
بیمه در ایران	۲۴
مفهوم لغوی بیمه:	۲۶
مفهوم اصطلاحی بیمه:	۲۷
مبحث دوم: انواع بیمه	۳۰
✓ فصل دوم: اصول و مبانی و ارکان بیمه	۳۸
مبحث اول: اصول و مبانی بیمه	۳۹
۱. اصل غرامت (Indemnity)	۳۹
۲. اصل حسن نیت (Goodfaith)	۳۹
۳. اصل ضمانت (Warranty)	۴۰
۴. اصل تقسیم همه جانبه خسارت (Contribution)	۴۰

۴۱	۵. اصل جانشینی (Subrogation).....
۴۲	۶. اصل همکاری و معاضدت.....
۴۲	۷. عامل اصلی خسارت (Proximate Cause).....
۴۳	۸. اصل نگهداری ذخایر برای مقابله با خطرات.....
۴۳	۹. اصل نفع بیمه‌ای (Insurable interest).....
۴۴	۱۰. قانون اعداد بزرگ.....
۴۶	۱۱. قانون انتخاب.....
۴۶	۱۲. قاعده‌ی مدرک (Evidence Rule).....
۴۶	۱۳. قاعده‌ی عدم پوشش اجباری.....
۴۶	۱۴. قاعده‌ی فرانشیز.....
۴۷	۱۵. قاعده‌ی تسبی.....
۴۸	بحث دوم: ارکان بیمه.....
۴۸	۱. بیمه‌گر.....
۴۹	۲. بیمه‌گذار.....
۵۰	۳. ایجاب و قبول.....
۵۰	۴. مبلغ بیمه.....
۵۱	۵. محل عقد بیمه.....
۵۲	۶. حق بیمه.....
۵۳	۷. خطر.....
۵۵	۸. مصلحت.....
۵۷	✓ فصل سوم: اهداف و مقاصد بیمه.....
۵۷	۱. ایجاد امنیت (Securite).....
۵۷	۲. رشد اقتصادی.....

۵۸	۳. رشد فعالیت‌های بازرگانی
۵۹	۴. تثبیت هزینه‌ی تولید
۶۰	۵. ارزش اعتباری
۶۱	۶. کاهش دادن برخورد ها
۶۱	۷. جبران خسارت
۶۲	۸. حل مایل و مشکلات اجتماعی
۶۲	۹. دار بودن جنبه‌ی پس انداز
۶۲	۱۰. پیشگیری از خطر
۶۳	آثار منفی بیمه
۶۵	✓ فصل چهارم: ویژگی‌های قرارداد بیمه
۶۵	۱. عقدی است احتمالی
۶۷	۲. عقدی است لازم
۶۸	۳. عقدی است معوض
۶۹	۴. عقدی است رضایی
۶۹	۵. عقدی است تجاری
۶۹	۶. از عقود حسن نیت است
۷۰	۷. عقدی است دائمی (مستمر)
۷۰	۸. از عقود دیکته‌شده و تحمیلی است
۷۱	۹. عقدی است معلق و مشروط
۷۲	ویژگی‌های بیمه‌ی اجتماعی
۷۲	۱. اجباری بودن آن
۷۳	۲. وجود ارتباط با کار
۷۳	۳. تأمین هزینه‌های آن به وسیله‌ی یک رژیم مالی

۴. عدم تبعیت از قانون مدنی ۷۳
۵. ایجاد الزام برای طرفین ۷۳
۶. احتمال معاوضه ۷۴
۷. احتمالی بودن بیمه‌ی اجتماعی ۷۴
۸. دائمی (مستمر) بودن بیمه‌ی اجتماعی ۷۵
۹. تحمیلی و اضطراری بودن بیمه‌ی اجتماعی ۷۵
۱۰. تعاونی بودن بیمه‌ی اجتماعی ۷۵
- مقایسه‌ی بیمه‌های بازرگانی و بیمه‌های اجتماعی ۷۶
- ✓ فصل پنجم: ۷۸
- مقایسه‌ی عقود در فقه اسلامی و عقد بیمه ۷۸
- عقود در فقه اسلامی ۷۹
- شروط محل عقد ۸۱
- شرایط اساسی برای صحت معامله در قانون ۸۴
- صحت و بطلان در فقه اسلامی ۸۵
- معنای بطلان: بطلان بر دو معنا اطلاق می‌شود ۸۵
- آیا عقود معاملات توقیفی است؟ ۸۷
- دیدگاه فقها و اندیشمندان اسلامی ۸۸
- آیا عقد بیمه عقدی مستقل است؟ ۹۳
- تطبیق عقد بیمه با قواعد و ضوابط در فقه اسلامی ۹۴
- بخش دوم: بیمه از دیدگاه شریعت و اندیشمندان اسلامی ۹۵
- ✓ فصل اول: دیدگاه فقها درباره‌ی بیمه ۹۶
- دیدگاه دانشمندان دینی درباره‌ی بیمه ۹۷

دیدگاه ابن‌عابدین درباردی بیمه:	۹۷
دیدگاه محمد ابوزهره:	۹۹
دیدگاه یوسف قرضاوی:	۱۰۰
دیدگاه عبدالرزاق سنهوری:	۱۰۲
دیدگاه مصطفی احمد الزرقاء:	۱۰۳
دیدگاه برخی دیگر از علمای اهل سنت	۱۰۴
فقها و علمای موافق بیمه تجاری، از اهل سنت:	۱۰۵
فقها و علمای مخالف بیمه تجاری:	۱۰۵
✓ فصل دوم: ادله‌ی موافقان و نقد و بررسی آن‌ها	۱۰۷
مهم‌ترین ادله‌ی موافقان:	۱۰۸
مبحث اول: قیاس بیمه بر ضمان:	۱۰۹
مبحث دوم: قیاس بر اجاره:	۱۱۶
مبحث سوم: قیاس بیمه بر ودیعه:	۱۲۲
مبحث چهارم: قیاس بر بیع سلم:	۱۲۵
مبحث پنجم: قیاس بر مضاربه:	۱۲۹
مبحث ششم: قیاس بر جعالة:	۱۳۳
مبحث هفتم: قیاس بر هبّه:	۱۳۶
مبحث هشتم: قیاس بر وعده:	۱۴۰
مبحث نهم: بیمه و مصلحت:	۱۴۳
مبحث دهم: بیمه و ضرورت (قاعدہ‌ی «الضرورات تبيح المحظورات»):	۱۴۸
مبحث یازدهم: بیمه و عُرف:	۱۵۰
مبحث دوازدهم: بیمه و تعاون:	۱۵۲

۱۵۵	مبحث سیزدهم: قیاس با عاقله
۱۵۷	مبحث چهاردهم: قیاس بر ضمان جریره (ولاء الموالاة)
	مبحث پانزدهم: قیاس بیمه‌ی خصوصی با تأمین اجتماعی و
۱۶۱	بیمه‌ی تعاونی
۱۶۴	✓ فصل سوم: ادله‌ی مخالفان و نقد و بررسی آن‌ها
۱۶۵	مبحث اول: ربا
۱۶۹	مبحث دوم: غرر
۱۷۴	مبحث سوم: غبن
۱۷۸	مبحث چهارم: قمار و رهان
۱۸۳	مبحث پنجم: جهالت
۱۸۷	مبحث ششم: خوردن مالی به ناحق
۱۹۰	مبحث هفتم: شبهه‌ی صرف
۱۹۱	مبحث هشتم: شبهه‌ی تحدی و مبارزه با قضاء و قدر
۱۹۳	شبهه‌ی نهم: بیع امان
۱۹۶	شبهه‌ی دهم: التزام به امری غیر واجب
۱۹۸	✓ فصل چهارم: نتیجه و پیشنهاد
۲۰۵	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه:

شکر و سپاس بی دریغ ذات احدیت را و سلام و درود بر منجی عالم بشریت، حضرت محمد ﷺ، و رحمت و مغفرت نثار جان یاران وفادار و خاندان بیت پاکتی باد! پیامبری که خداوند او را برانگیخت تا رحمتی برای جهانیان و پرتوی برای راه یافتگان و نوری برای پروايشگان باشد؛ پیامبری که برای مردمان کتابی روشنگر آورد تا آنان را به حق و به راه راست هدایت نماید؛ پیامبری که به پیروان خود گفته و تأکید ورزیده که تا زمانی که به قرآن و سنت پای بند باشند، گمراه نمی شوند هر چند که روزها بگذرد و قرن ها در پی هم آید و فرموده که: آن دو تنها داورهایی هستند که در هنگام اختلاف باید بدانها بازگشت و نیز ريسمان محکم و استواری هستند که هنگام پوشیدگی حقیقت باید بدانها جنگ زد: ﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ [نساء ۵۹].

امت اسلام، در عصرهای نخستین خود، در همه ی جنبه های زندگی از پرتو نور قرآن و سنت بهره جست و با این بهره بری، سربلندی و پیشوایی یافت و پرچم درخشش خود را در سراسر گیتی برافراشت و زمین را از صلح و آسایش و آرامش و امنیت آکنده ساخت و مردم را بر محور پرستش

خداوند و دل سپردن به او و تلاش برای رسیدن به سعادتِ دو سرا با کردار شایسته و خوی بایسته و سرانجام بر همکاری و تعاون در نیکی و پرهیزگاری، گرد هم آورد؛ اما به تأثیر عوامل گوناگون، از جمله نبودِ حاکمان صالح و دانشمند و تقوایسته و عدمِ اهتمام مردم به قرآن و فریب خوردن به مظاهر پر زرق و برق غرب در سده‌های اخیر، پرتو آن نور ربّانی و آن رهنمود محمدی در دل‌ها رو به کاستی نهاد و در پی آن، سستی در جان این امت رخیه کرد و بیماری در همه‌ی جنبه‌ها و عرصه‌های زندگی بر بیکر آن نشست تا این‌که پس از قرن‌هایی سخت و طولانی، به وضعیتی که امروزه نظاره‌گر آن هستیم رسید، وضعیتی که کینه و دشمنی، پراکندگی و از هم گسیختگی، تن‌آسایی و تن‌پروری و آسایش خواهی و عافیت‌طلبی، روی کردن به شهوت‌ها و لذت‌ها، فو مان‌پروری کورکورانه از آنانی که نه به خدا ایمان دارند و نه روز واپسین را باور دارند، ویژگی‌های روشن آن است.

دنای امروز ما آکنده از نوآوری‌ها و مسایل و پدیده‌های جدید است که به تبع آن، جامعه‌ی اسلامی، از جهت پذیرفتن و یا ردّ آن‌ها، مواجه با دانشمندان موافق و مخالف است به طوری که، گاه این اختلاف‌ها در برخی موارد، مسیر روشن را به راهی تاریک و خطرناک مبدّل می‌نماید و راه را بر یافتن حقیقت مسدود می‌کند.

انسانِ مؤمن، با عصر و در عصر خودش زندگی می‌کند و واکنش او در مقابل امور و نوآوری‌های جدید طبیعی و فطری است که: اگر حق باشند، سر تسلیم فرودمی‌آورد و اگر بطلان و فساد آن‌ها روشن شود، آن‌ها را رد می‌نماید و هرگاه شبهه‌آور و تردید‌آمیز باشند، دست به تحقیق و کنکاش و

کشف حقیقت می‌زند؛ چراکه - مطابق حدیث - «حکمت گمشده‌ی مؤمن است و هرکجا آن را بیابد، او به داشتن آن سزاوارتر است».

بیمه نیز یکی از این مسایل و امور جدید است که دانشمندان اسلامی را برانگیخته که به تبیین حکم شرعی آن اقدام نمایند و همان‌گونه که آنان، و به طور طبیعی، در امور و مسایل جدید به دو دسته‌ی موافق و مخالف تقسیم می‌شوند، در مورد بیمه نیز در همین وضعیت قرار گرفته‌اند؛ وضعیتی که انسان مؤمن را پو سر دوراهی قرار می‌دهد و همین موضوع، سبب آن شد که مسأله‌ی بیمه در ذهن من نقش بندد و مرا واداشت که در حدّ توان و بضاعت علمی به تحقیق و کشف حقیقت و ماهیت بیمه از دیدگاه شریعت اسلام بپردازم تا در نتیجه، علاوه بر پاسخ‌دهی به وجدان ایمانی و حس کنجکاوی خود، به تبیین حکم آن در شریعت هم کمک کرده و طالبان حقیقت موضوع را، با استفاده از منابع دینی و اقوال دانشمندان یاری نموده باشم. البته لازم به ذکر است که منظور نگارنده از عنوان بیمه، "بیمه‌ی خصوصی و تجاری" است، زیرا بیمه‌ی تأمین اجتماعی و تعاونی به اتفاق همه‌ی فقه‌ای اسلامی صحیح و بلااشکال می‌باشد و در این جا، ما فقط در صورت نیاز متعرض آن‌ها خواهیم شد.

این تحقیق دو بخش دارد؛ در بخش اول، ماهیت حقوقی و فانونی بیمه به بحث و بررسی کشیده شده است. این بخش را هم به پنج فصل تقسیم نموده‌ام، بدین ترتیب که در فصل اول، تاریخچه و انواع بیمه و در فصل دوم، مبانی و اصول و ارکان بیمه و ۱- فصل سوم، اهداف بیمه و در فصل چهارم، ویژگی‌های قرارداد بیمه و در فصل پنجم، عقد بیمه و قواعد قرارداد در فقه اسلامی مورد تجزیه و تحلیل واقع می‌شوند.

اما در بخش دوم، بیمه را از دیدگاه شریعت و فقه تجزیه و بررسی نمود و بخش را به چهار فصل تقسیم کرده‌ام که در فصل اول، بیمه را به طور اجمالی از دیدگاه فقهای اهل سنت و فقهای شیعه و در فصل دوم، بیمه را از دیدگاه موافقان - یعنی نقد و بررسی ادله‌ی آنان - و در فصل سوم، بیمه را از دیدگاه مخالفان - نقد و بررسی ادله‌ی آنان - مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌ام و در فصل چهارم، به ترجیح و نتیجه‌گیری و پیشنهاد راه‌حل پرداخته‌ام و بدین شیوه، بیمه، هم از نظر ماهیت حقوقی و قانونی و هم از نظر فقهی و اسلامی، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد و البته خود نگارنده معترف است که این تحقیق خالی از اشکال نیست و از خوانندگان خود این را استدعا دارد که وی را از کاستی‌ها و نقص‌های آن آگاه سازند و بدین وسیله، علاوه بر امتنان وی، ان‌شاءالله - به اجر و ثواب خود در نزد پروردگار هم نایل آیند.

و سرانجام، بزراست که از تمام دست‌اندرکاران و خدمتگزاران دانشکده‌ی الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران، به ویژه رئیس گروه فقه شافعی، آقای دکتر اسعد شیخ‌الاسلامی و آقایان امیدی و ضیایی به خاطر زحمات‌های شایسته آنان تشکر و قدردانی شود.

دانشجوی کارشناسی ارشد

سالم افسری

۱۳۷۸/۴/۱۶